

Smaating.

Ribe.

I 1697 indkom til Danske Cancelli et Andragende saalydende:

Magistraten i Ribe andrager allerunderdanigst, at Borgerskabet besværer sig meget over de 2 Markeder, Hr. Brigadier Gersdorff har erhholdet Tilladelse til udi Vilslev By aarlig at maa holdes, som ligger ikkun en liden Mils Vej fra Byen, hvorved lettelig af de købende kan begaaes Toldsvig, saasom Vilslev By ligger yderst paa Grænserne af Nørre Jylland og er indesandet ved Vilslev Aa, (hvorover man baade kan ride og køre) som adskiller Nørre Jylland og Friheden, dernæst vil fornævnte Markeders Holdelse i Vilslev forvolde, at samme Landsby tiltager sig mere og anden borgerlig Næring, især med Drikkevarer af Øl og Brændevin, da dog Forordningerne og de Købstæderne meddelte Friheder forbyder nogen Kro eller Udtapning paa 2 Mile nær Købstæderne at maa holdes, foruden at det vil være Ribes Borgerskab og i særdeles dem, som nærer sig af Bryggeri og Brændevin til stor Skade.

Magistraten beder da paa Borgerskabets Vegne, om at samme Markeder maa henvendes til Ribe By og at de maa holdes Norden for Ribe d. 1. Marts og d. 10. August, saasom Toldbetjentene bedre der kunde hindre og forekomme Toldsvig end mellem Vilslev og Friheden.

Andragendet sendtes Stiftamtmanden til Erklæring og efter at den var indkommen 8. Aug. 1697, blev en Copi af den sendt til Justitsraad Worm med Begæring om, at han tillige med den øvrige Magistrat vilde betænke, hvad de derimod kunde have at foregive.

8. September 1697 indkom Magistratens Erklæring, hvorefter resolveredes, at Stiftamtmanden skulde af-
fordre den Brigadier Frederich Gersdorff d. 9. Marts sidstafvigte forundte Bevilling paa 2de Markeder aar-
ligen 1. Marts og 1. September i Vilslev By at holdes, og den med forderligste her i Cancelliet indskikke, saa-
som samme Markeder befindes ej allene at være Ribe By og Borgergerskab paa deres Næring hel præjudicer-
lig, men endog Hans Majestæts Interesse skadelig, fordi de holdes saa nær paa Grænserne, hvor det er at befrygte, at største Underslæb skal ske, saa og i Henseende, at sli-
g kgl. Bevilling Gersdorff ikkun er forundt indtil vi-
dere allernaadigst Anordning.

— Gersdorff søgte iøvrigt senere at faa sin tabte Bevilling tilbage, men uden Held.

(Danske Cancellis Protocol, Møde 22. Juli 1697, No. 42).

Bagerne i Ribe andrager i 1698, hvorledes de udi deres Næring lider stor Afgang, idet at udi Markeds Tider fremmede Bagere ankommer og maaske sælger deres Brød lettere Køb end de, formedelst Hveden er lettere, hvor de er bosiddende, end hos dem, saasom de formedelst Byens Situation ei kan nyde det, men maa søge Hveden hos de andre, anholder derfor om et allernaadigst Forbud, at ingen uden Byens Bagere maa indfinde sig paa Markeds Dagen og saasom de, til-
sammen 4, obligerer sig til for den af Magistraten satte Pris ei alleneste at ville bespise Byen, men endog

Landet der omkring med fornøden Hvedebrød, supplicerer de allerunderdanigst, at ingen Bager maa sig herefter i Byen nedsætte dem til Ruin.

Herpaa fik de Afslag, og det gik dem ikke bedre i 1701, hvor de atter androg om, at intet fremmed Brød maatte indføres paa de aarlige Markeder, dem til Prejudice, thi efter indhentet Erklæring af Stiftamtmanden resolveredes, at det skulde forblive ved de ordinære Markeders Frihed.

(Danske Canc. Prot., Møde 30. Oktober 1698, Suppliquer 1701 III Nr. 94.)

I 1701 supplicerede Skomagerne i Ribe, at de maatte nyde og bruge de gamle Artikler og Privilegier, som er brugelige i Holsten, men der resolveredes, at det skulde forblive ved de havende Artikler.

(Suppliquer 1701 III Nr. 96.)

I 1699 indkom til Danske Cancelli fra Stiftamtmanden i Ribe Grev Schack et Andragende, hvori han anfører, at da der ikke i Ribe Stift er nogen Bøddelpenge udgiven, endog Skarpretteren af Ribe nok derom skal have gjort Anfordring, uden alene af Koldinghus Amt, hvor der gives aarlig til Skarpretteren af Colding af hver Gaard 8 Skilling danske, har han paa Hans Majestæts allernaadigste Behag og paa det, Skarpretterne i Ribe skal sig holde den udgangne Taxt af 12. Marts 1698, efter hvilken skal betales for Misdædere at rette, efterrettelig, gjort saadan Anordning, at udi Riberhus, Lundenæs og Bøvling Amter, skal gives til Bøddelpenge af hver hel Gaard 4 Sk. og af en halv Gaard 2 Sk. og af en fjerde Parts Gaard eller Boel 1 Sk. danske, hvis Herredsfogeden enhver af sit Herred til hver Johannis skulde lade indfordre og til Skarpretteren levere, men

saasom nogle af Proprietarierne lader forbyde deres Bønder noget i saa Maade at betale, anholder han, at Hans Majestæt vil den af ham gjorte Anstalt allernaadigst approbere, og at samme ringe Penge maa af de modvilliges Bo ved Herredsfogeden og 2de Mænd udtages paa den Maade, som Forordningen af 4. Marts 1690 om Herredsfogeders Skipper Korn.

Cancelliet resolverede, at Undersaatterne ei med noget nyt kunde bebyrdes, som ei tilforn havde været brugeligt, hvorfor det kunde forblive, som det før har været.

(Danske Canc. Prot. 1699 S. 279 og 470.)

Fuldmægtig *Jørgen Swane.*

Esbjerg.

Et nyt stykke Esbjerghistorie kan ventes i løbet af 1931, formentlig c. 4 ark. Indholdet er broget, f. eks.: Folketællingen for Esbjerg 1860, 70, 80, Jordhytterne i Esbjerg, Fanøboere og Esbjerg havn, m. m., men det kan være praktisk, at man udgiver et sådant hefte. Det er til at komme over, og så er disse ting bevaret.

S. A.

Den 6. aug. 1931 er det 100 år siden at præsten og og folkemindforskeren H. F. Feilberg blev født. En påtænkt artikel om ham skulde altså rettelig stået i dette hefte, men da vi allerede iforvejen har antaget to personskildringer, så må en sådan artikel vente til 1932.

S. A.

En gammel vej mellem øst og vestjylland. — Forbindelsen mellem øst og vest er i Jylland af forholdsvis ny dato, fordi i meget gammel tid — for omkring 1500 år siden — store ødemarker skilte de to landsdele. Alligevel er forbindelsen gammel, thi man behø-

vede hinandens produkter. Hvad vestjyderne manglede er let at se: alt hvad der kunde laves af træ: Vogntømmer, al slags »håndværkstøj«, træsko, husholdningsgenstande o.s.v., endvidere måtte der desværre ofte hentes korn, brødkorn, i østjylland, når i vanskelige år endog rugen slog fejl. Men hvad har Vestjylland kunnet yde istedet, — thi at det — direkte eller indirekte — var byttehandel er ganske givet. Man kommer vell allerførst til at tænke på sorte pletter og uldvarer. Alligevel skal man vist ikke så forfærdelig langt tilbage for at finde, at østjyderne klarede sig selv også med disse ting; men der er to ting, som østjyder alle dage, d.v.s. fra den grå oldtid og til omkring 1600, har savnet, og det er jær n og s a l t. Og disse to vigtige stoffer har man kunnet få hos vestjyderne i over et årtusinde.

Man har ialfald byttet, og vejene kom istand, — sådan som de nu var. Jeg har set rester af »Horsensveje« både i Holstebro og Ringkøbingegnen. Her skal ganske kort omtales en »Vardevej« fra østjyske skovegne. Efter de gamles fremstilling (bl. a. afdøde Simon Nielsen i Hovborg) gik den fra Leirskov over Veerst, Gjesten, Bække, Hovborg, Starup, Øse til Varde, — for 25 år siden så jeg vældige rester af den i heden nordvest for Hovborg, og i år har jeg set lignende rester af den samme vej i det nordvestre hjørne af Bække sogn. — Dagen og natten før Varde marked kom lange tog af al slags vogntømmer, hjulene var sat på aksler, men uden beslag, og to og to var de i en lang række bundet bag efter en vogn, — det forstår sig: der kunde stables adskilligt andet af trævarer på sådanne hjulrækker. »Det kunde ordentlig duen i æ hues, nær di hæer rinkninger kom rumlænd igjæmmel æ gåder«. (Se også: H. P. Hansen: Kultur og sprog minder 107.) S. A.

Stødtonen i stednavne.

Når det ikke sjældnen har været drøftet, om vort sprog er smukt eller ikke, så spillede især **s t ø d t o n e n** en stor rolle (jysk ha'mmer, i modsætning til hammer, la'ndet, i modsætning til landet o.s.v.), navnlig da hvis udlændinge deltager i drøftelsen.

Stødtonen har tidlig vakt opmærksomhed, idet den er et omtrent enestående fænomen i europæiske sprog, — så meget mærkeligere, som det ikke er alle danske sprogdele, som har denne ejendommelighed. Det er allerede 500 år siden — og meget ældre er stødtonen ikke — at svenskerne begyndte at gøre nar ad os for denne særhed, — vi snakkede som frøer, »de trykker ordene frem, som om de vilde hoste«, o.s.v. En morsom umiddelbar bedømmelse (fordi her er tale om ganske uvidende mennesker) træffes i Torben Klintings bog »Fra Jyllands vestkyst« s. 88: »Vi var to unge danskere om bord, og vi vilde gerne tale dansk med hinanden, men det tålte tyskerne ikke. De sagde, at vort sprog lignede den lyd man hører, når der skæres hakkelse«. En fransk literat udtrykker sig endda ikke så lidt mere drastisk, »men a passer ett om å sejj hva de er,« som Blicher siger.

At stødtonen, selv om den kan give sproget en vis kraft, ialfald skal bruges med måde, kan vi dog vist selv høre, når den i de senere år ved hjælp især af handelsrejsende og jærnbanefolk trænger ind i **s t e d s n a v n e**, hvor den aldeles intet har at bestille, og ødelægger disses skønhed fuldstændig. Hvis jeg tager generalstabens kort for mig og undersøger den gamle udtale af alle de stednavne jeg kender, så finder jeg, at stednavne, ialfald i Vestjylland, ikke har meget med stødtonen at gøre, langt mindre end sproget i almindelighed,

sagtens fordi stødnavnene havde fået deres form og udtale i folkemunde længe inden stødtonen kom i brug. — For nogle år siden hed det Skanderup, Vamdrup, Andst, Verst, Malt, ikke at tale om Stenderup og Vejen, men nu hedder det kort og hårdt (med stød): Skanderup, Vamdrup, Andst, Verst, Malt, og ikke sjælden høres også Stenderup, Vejen. Måske skal vi om nogle år opleve den græselighed at høre Bra'mming, Rø'dding o.s.v.

Det kunde være interessant at vide, hvorfra et sådant fænomen, en sådan forringelse, for ikke at sige forsimpning, af vort sprog stammer. Det kan jo da vist i dette tilfælde ikke være dovenskab, som ellers skal være årsag i, at sproget er bleven så altfor afslidt. Det er vel snarere en slags fattigfinhed. Man tror det er fornemt og fint at udtale ordene således. Forskellige iagttagelser tyder på, at her ialfald er en af årsagerne.

S. A.

E. S. Da en ikke sprogkyndig let kan tage fejl i sådanne ting, sendte jeg ovenstående til dr. phil. Marius Kristensen. Han sendte mig følgende lille redegørelse, som vil læses med interesse.

S. A.

Årsagerne er sikkert forskellige, selv om resultatet er det samme.

I — rup-navnene på to stavelser har sjællandsk vist altid stød, når lydforholdene ikke hindrer det, f. eks. Havdrup, Nordrup, Borup o.s.v. — Jysk har ikke stød, men det sjæll. stød høres mere og mere i bysproget; jeg siger Hårup, men min præstegårds-svigerfamilie lige så ufravigelig Hårup (det drejer sig ganske vist her

om to forskellige Håruper). Herfra Bramdrup, Vamdrup o.s.v med stød. Lignende er det vist med — levæerne (Haderslev, Bollerslev, Ørreslev, Brønderslev o.s.v). Om vi her kan væрге Jylland mod øboindflydelse, er meget tvivlsomt.

Så har vi dem på én stavelse: Anst, Veerst, Seest; (alle egl. på æsted). Der er ingen redning. Enhver som lærer den slags navne at kende fra skrift, må ufravigelig udtale dem med stød. I Sønderjylland har vi prøvet på at hindre denne gale udtale ved at indføre æ i navne som Rise, Fole, men vi tør ikke gøre det i Jels, som da også nok skal få stød i en nær fremtid, om det ikke allerede har det.

Endelig er der Misforståelserne Høj en, Vej en, Skib et. Folk (som ikke er hjemmehørende) tror, at æen, æet er Kendeord. Sådanne kendeordsnavne findes i massevis i Vendsyssel (LarsenæLedet!) og en sjælden gang i Himmerland og Hanherrederne, men selvfølgelig ikke i æområdet, hvor alle de tre nævnte findes. De gamle former er Høthærn(e), Wæghnæ, Skipwith, altså ikke noget i retning af kendeord. Nu har de tre navne også den farlige egenskab, at de ser så forståelige ud. Mjolden, som hører til samme gruppe (glda. Mjaldærn) slipper formodentlig, fordi ingen kan vide, hvad Mjold er for noget. Men Høj, Vej, Skib kender vi jo alle. Med hensyn til disse navne er der ikke andet at gøre end at vi jyder må stinde ryggen og holde fast på det gamle. Hvis vi kan det — tænk på Skanderborg med tryk på første led, som jærnbanen har fået Skanderborgerne selv til at bruge, men endnu ikke den omboende landbefolkning; den siger endnu Skanderborg.

De på æing og æe er vel beskyttede. I dem vil

selv den argeste Sjællandsfar ikke tænke på at bruge stød, end ikke i Bække og Fitting, hvor Jyderne har det. Der er altså grænser for, hvor vidt hin sjællandske uvane kan holde sig langs banerne. Bramming og Rødding er beskyttede. Skanderup og Stenderup vil rimeligvis også kunne klare sig, Anst og Vamdrup er formodentlig uhelbredelige, Vejen vil få en hård kamp, men kan måske reddes. Finhed er det sãmænd ikke — det er sjællandsk bondskhed mod jysk.

Marius Kristensen.